

CÔNG TÁC ĐIỀN DÃ SƯU TẦM HIỆN VẬT CHO BẢO TÀNG DÂN TỘC HỌC

NGUYỄN THỊ THANH NGA

Bảo tàng dân tộc học là loại hình bảo tàng khoa học lịch sử, có chức năng là một cơ quan nghiên cứu khoa học và giáo dục khoa học của Nhà nước, nó có nhiệm vụ nghiên cứu, sưu tầm, kiểm kê, bảo quản, trưng bày nhằm phát huy tác dụng của các hiện vật tiêu biểu gắn liền với các sự kiện lịch sử quan trọng. Mặt khác, bảo tàng còn sử dụng các hiện vật gốc trong kho bảo quản và phần trưng bày vào mục đích giáo dục khoa học cho đông đảo quần chúng nhân dân những hiểu biết về văn hóa vật chất, văn hóa tinh thần do con người sáng tạo ra qua các giai đoạn phát triển của xã hội.

Dù bảo tàng thuộc loại hình khoa học tự nhiên hay loại hình khoa học lịch sử đều phải thực hiện 6 khâu công tác sau: 1. Công tác nghiên cứu khoa học, 2. Công tác sưu tầm, 3. Công tác kiểm kê, xác định và ghi chép khoa học các hiện vật của bảo tàng, 4. Công tác bảo quản, 5. Công tác trưng bày, 6. Công tác quần chúng (giới thiệu với khách tham quan). Như vậy, ở bảo tàng dân tộc học công tác sưu tầm hiện vật là một trong 6 khâu công tác quan trọng để cho một bảo tàng ra đời, tồn tại và phát triển. Trong toàn bộ hoạt động của bảo tàng, công tác sưu tầm có ý nghĩa to lớn, nó tạo ra cơ sở vật chất - những hiện vật gốc, nguồn tư liệu đầu tiên của nhận thức về các sự kiện, hiện tượng, quá trình của lịch sử phát triển tự nhiên và xã hội. Công tác sưu tầm được coi như là nền tảng cho toàn bộ các khâu công tác của bảo tàng.

Vì bảo tàng là cơ quan nghiên cứu khoa học và giáo dục khoa học nên càng cần được

bổ sung có hệ thống các sưu tập hiện vật một cách khoa học nhất, cho kho cơ sở ngày càng phong phú để phục vụ cho việc nghiên cứu khoa học, trưng bày các hiện vật đó trong bảo tàng.

Công tác sưu tầm còn có nhiệm vụ cung cấp thường xuyên nguồn hiện vật để chỉnh lý các phần trưng bày của bảo tàng. Hiện vật gốc và các hiện vật trung gian được thu thập về bảo tàng sẽ là tư liệu để nghiên cứu khoa học và giáo dục khoa học - nhờ đó mà bảo tàng trở thành cơ quan giáo dục khoa học, cơ quan nghiên cứu khoa học.

Căn cứ vào tác dụng và chức năng của hiện vật sử dụng trong trưng bày, trong nghiên cứu, người ta chia chúng làm 5 loại chính như sau: 1. Hiện vật gốc, 2. Hiện vật làm lại chính xác như hiện vật gốc, bảo đảm tính chất khoa học, 3. Tác phẩm nghệ thuật sử dụng trong phần trưng bày với tư cách là tài liệu minh họa các sự kiện và hiện tượng, 4. Tài liệu khoa học hỗ trợ (bổ sung tư liệu), 5. Các bài viết, (nghiên cứu về hiện vật). Công tác sưu tầm của bảo tàng dù tiến hành bằng phương pháp nào thì mục đích của nó vẫn là tìm tòi, phát hiện, lựa chọn những hiện vật gốc và các hiện vật khác có giá trị điển hình để bổ sung cho kho bảo quản cơ sở của bảo tàng và để phục vụ cho việc xây dựng và chỉnh lý phần trưng bày.

Công tác sưu tầm của bảo tàng phân thành 2 thời kỳ trước và sau khi mở cửa. Trước khi mở cửa bảo tàng, nhiệm vụ chủ yếu của công tác sưu tầm là sưu tầm các hiện vật đáp ứng cho đề cương trưng bày. Khi bảo tàng đã mở

cửa, công tác sưu tầm chủ yếu là bổ sung cho kho cơ sở. Như vậy công tác sưu tầm phải kết hợp nhiệm vụ trước mắt và lâu dài, kết hợp phục vụ trưng bày với nhiệm vụ bổ sung, kiện toàn cho kho cơ sở. Tóm lại công tác sưu tầm của bảo tàng phải đảm bảo thường xuyên đem về cho phần trưng bày và kho cơ sở những hiện vật có ý nghĩa khoa học lịch sử, xã hội, nghệ thuật v.v...

Để tiến hành những chuyến sưu tầm, chúng ta phải đi vào những nội dung cụ thể qua 2 phương pháp sưu tầm là: 1. Tổ chức các chuyến công tác khảo sát điền dã sưu tầm hiện vật tại các địa phương, 2. Bảo tàng tiếp nhận từ các cơ quan đoàn thể, từ các cá nhân có hảo tâm trong việc đóng góp xây dựng bảo tàng.

Để đảm bảo cho công tác sưu tầm có kết quả, cán bộ bảo tàng phải vạch ra kế hoạch hàng năm một cách rõ ràng: kế hoạch về ngân sách, kế hoạch về những chuyến đi khảo sát điền dã sưu tầm. Có những kế hoạch dài hạn trong 1, 2 năm, theo 2 loại sau: 1. Điền dã khảo sát theo chuyên đề, 2. Điền dã khảo sát sưu tầm tổng hợp.

Ở phương pháp khảo sát điền dã sưu tầm theo chuyên đề, với quy mô không lớn, khảo sát theo một vấn đề cụ thể, có đề cương sưu tầm. Ví dụ: năm 1992, bảo tàng dân tộc học tiến hành khảo sát điền dã sưu tầm về trang phục và đồ gia dụng của người Mường vùng Tân Lạc - Hòa Bình.

Trong loại điền dã khảo sát sưu tầm tổng hợp là những cuộc khảo sát đi sâu tìm hiểu, nghiên cứu, thu thập hiện vật thuộc nhiều đề tài trên nhiều địa bàn khác nhau. Đặc điểm của loại khảo sát này là nghiên cứu những vấn đề, những giai đoạn trong mối quan hệ tương quan, có thể tiến hành trong một thời gian dài, người ta chia đoàn khảo sát thành nhiều nhóm khác nhau.

Trong lí thuyết thì chỉ những cuộc khảo sát sưu tầm tổng hợp, người ta mới hay mời các chuyên gia theo những ngành khác nhau,

nhưng theo suy nghĩ của tôi, với một bảo tàng cụ thể là bảo tàng dân tộc của chúng ta đang xây dựng phần trưng bày, đang có kế hoạch sưu tầm hàng năm phục vụ cho đề cương trưng bày, bổ sung cho kho cơ sở thì dù là đi điền dã, khảo sát sưu tầm theo chuyên đề, hay tổng hợp, chúng ta cũng nên kết hợp với việc mời các cộng tác viên là chuyên gia nghiên cứu về các tộc người. Đây vừa là thế mạnh của chúng ta, vừa là đặc điểm riêng của việc xây dựng bảo tàng dân tộc học ở Việt Nam. Nếu chúng ta biết tận dụng để kết hợp thế mạnh này sẽ rút ngắn được rất nhiều con đường đi tới hoàn thiện phần trưng bày và kho cơ sở của bảo tàng (hiện tại chúng ta đang rất nghèo nàn về hiện vật).

Bảo tàng dân tộc học đang nằm trong Viện Dân tộc học - hàng năm, các đợt công tác điền dã nghiên cứu dân tộc học của các đồng chí là chuyên gia về các tộc người, đang nghiên cứu các vấn đề cụ thể về đời sống kinh tế, xã hội, văn hóa của đồng bào các dân tộc ở Việt Nam. Các đồng chí đó chính là tiềm lực khoa học to lớn để chúng ta huy động vào công tác điền dã sưu tầm của bảo tàng.

Các đợt điền dã nghiên cứu dân tộc học cũng mang những nội dung khoa học rất gần với điền dã sưu tầm hiện vật. Ví dụ: Các đồng chí đang nghiên cứu về người Mường ở Hòa Bình; về người Tày - Nùng ở các tỉnh miền núi phía Bắc; về người H'Mông ở vùng cao Hà Giang, Nghệ An. Trong các đề tài nghiên cứu này, các đồng chí thường đi sâu về đời sống kinh tế của các cư dân ở một vùng cụ thể; về sự phát triển tộc người qua sự biến động dân số; những vấn đề đổi mới trong cơ chế mới của nền kinh tế thị trường thông qua sự phát triển các nghề thủ công truyền thống v.v... Nghĩa là trong đề tài, các đồng chí nghiên cứu đã đề cập đến đời sống sinh hoạt của các tộc người một cách sâu sắc, cụ thể (do tiếp cận với hàng loạt các hiện vật của bảo tàng dân tộc học một cách sống động

nhất). Chính vì vậy, cùng với cán bộ bảo tàng, các đồng chí là người tốt nhất để nghiên cứu, sưu tầm các hiện vật cho bảo tàng đạt kết quả cao.

Trong những chuyến đi điền dã, bên cạnh các đề cương nghiên cứu, bài viết, báo cáo khoa học, thì sự kết hợp ở đây, các đồng chí sẽ là những người trực tiếp nghiên cứu tìm tòi và thu thập cho bảo tàng những hiện vật về các lĩnh vực: đời sống vật chất, đời sống tinh thần của các tộc người. Ví dụ: bộ váy áo của phụ nữ Khơ - mú; chiếc khèn của người đàn ông H'mông; bộ vòng bạc, xà tích của phụ nữ Tây; sưu tập ảnh về trang phục của người Nùng... Đồng thời, các biện pháp nghiên cứu và điều tra tại chỗ sẽ giúp cho việc ghi chép lý lịch khoa học của hiện vật được chính xác, khoa học. Đây là một khâu việc rất quan trọng của công tác sưu tầm, nó mang tính chất nguyên tắc, hiện vật được sưu tầm về bảo tàng bao giờ cũng phải kèm theo bản lý lịch khoa học thì hiện vật đó mới được gọi là hiện vật bảo tàng, và mới được vào sổ cái của kho cơ sở của bảo tàng, lúc này hiện vật mới được đảm bảo tính pháp lý trong khoa học.

Thực tế ở Viện Dân tộc học, công việc này có thể thực hiện được trong tầm tay, vấn đề đặt ra là chúng ta phải có sự kết hợp hài hòa giữa các chuyến đi điền dã nghiên cứu dân tộc học và sưu tầm hiện vật sao cho đảm bảo tính khoa học và thu được kết quả cao về số lượng và chất lượng của hiện vật được sưu tầm. Ở đây, xin được đưa ra một vài biện pháp để cùng suy nghĩ, có thể sau này, áp dụng trong những đợt đi điền dã nghiên cứu dân tộc học ở các địa phương:

1. Việc kết hợp các đợt đi điền dã nghiên cứu dân tộc học với công tác khảo sát sưu

tầm hiện vật cho bảo tàng dân tộc học phải được lên kế hoạch từng năm, không thể làm tùy tiện. Bản đề cương khoa học về khảo sát điền dã sưu tầm hiện vật, phải được Hội đồng khoa học Viện Dân tộc học thông qua, Viện trưởng ký duyệt (trong đó xác định rõ địa phương sẽ đến sưu tầm, chủ đề phải sưu tầm).

2. Các cán bộ là thành viên trong đoàn điền dã nghiên cứu dân tộc phải được coi là cán bộ sưu tầm và được hưởng chế độ công tác phí như cán bộ sưu tầm của bảo tàng. Bởi vì các đồng chí làm thêm phần việc của cán bộ sưu tầm, trong khi đó các đồng chí vẫn phải hoàn thành nhiệm vụ nghiên cứu điền dã dân tộc học của mình.

3. Thành phần của đoàn cũng nên có cán bộ sưu tầm là cán bộ của bảo tàng, nhưng cũng chỉ nên 1 đến 2 người, vì thực tế cán bộ bảo tàng của Viện ta còn quá ít. Trong tương lai, khi đã xây dựng bảo tàng xong, thì số lượng cán bộ cũng không thể đông hơn đội ngũ cán bộ nghiên cứu của Viện được (những chuyên gia về các tộc người). Chính các đồng chí mới là những người hiểu một cách khoa học, kỹ lưỡng về hiện vật của từng tộc người; cán bộ bảo tàng có thể có chuyên môn về bảo tàng thôi - cho nên, sự kết hợp ở đây càng được đặt ra như một yếu tố đảm bảo cho sự ra đời, tồn tại và phát triển của bảo tàng dân tộc học.

4. Là cán bộ khoa học của bảo tàng dân tộc học trong tương lai, hy vọng rằng ngay từ bây giờ, việc kết hợp trong khảo sát điền dã nghiên cứu dân tộc học với khảo sát điền dã sưu tầm cho bảo tàng dân tộc học sẽ được lãnh đạo Viện quan tâm triển khai sớm. Vì đó chính là con đường tốt nhất để kho bảo tàng của chúng ta được bổ sung về số lượng và chất lượng của hiện vật.